

Dinler Tarihi Açısından Bir Araştırma:

İLÂHÎ DİNLERDE KURBAN

"ONLARIN NE SADAKA EDİLEN ETLERİ,
NE KANLARI HİÇ BİR ZAMAN
ALLAH'A YÜKSELİP ERİŞMEZ.
FAKAT SİZDEN O'NA SADECE
TAKVA ULAŞIR."
(el-Hac, 37)

Dr. Osman CİLÂCI
Konya Yük. İslâm Enst.
Öğretim Üyesi

(Geçen Sayıdan Devam)

İslâm, Hz. İsa'nın hac üzerinde kurban edilme keyfiyetini şiddetle reddeder:

"Ve biz Allah'ın peygamberi Mer-yem oğlu Mesih İsa'yı öldürdük demeleri sebebiyle kendilerini rahmetimizden koğduk. Halbuki onlar O'nu öldürmediler, O'nu asmadılar da. Fakat öldürülen

adam kendilerine İsa gibi gösterildi¹⁹⁹. Hakikaten İsa ve O'nun katli hakkında kendileri de ihtilâfa düştüler. Bu hususta kati bir şek ve şüphe içindedirler²⁰⁰. Onların buna ait hiç bir bilgileri yoktur. Ancak zanna uymaktadırlar. O'nu ya-kiyinen öldürmemişlerdir. Bilâkis Allah

(199) O adam yahudilerin, Hz. İsa'nın nezdinde bulunduğu bir casustu (Celâleyn). Bazı ri-vayetlerde Allah'ın, Yahuda İskariyot'a İsa şeklini verdiğinin geçtiği görülmektedir (Bkz. Dr. Halil Süade, İncil-i Barnaba, M. Reşid Rıza nesri, Kahire, 1908).

(200) Maktulün yüzüne bakanlar "bu İsa'ya benziyor", cesedini görenler, "hayır bu İsa değildir" diyorlardı. Kimi de "İsa'dır" diye iddia ediyorlardı (celâleyn).

O'nu yükseltip kendisine kaldırmıştır. Allah mutlak gâlipdir, yagâne hüküm ve hikmet sahibidir²⁰¹.

Hız. İsa ile ilgili olarak İslâm âleminde Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflere dayanarak yapılan çalışmalar, hristiyan dünyasından çok daha ilerdedir.

Hristiyanlık, Hız. İsa'nın haça kurban edilme konusuna çok fazla ağırlık vererek bütün çalışmalarını bu noktaya teksif etmiştir. Hristiyanlar İslâm'ın bildirdiği mânâda Allah'ın Hız. İsa'yı yükseltip kendi nezdine kaldırdığına inanmadıkları için, kıyamette önce tekrar yeryüzüne inip inmeyeceğine de önem vermemişlerdir. Bu mevzu üzerinde İslâm âlimleri arasında çalışma yapanlar olmuştur²⁰².

Hristiyanlık'taki bu inancın mantığı hiç bir dayanağı da yoktur. Hâşâ Allah, insanların günahını afvetmeğe kâdir değildir ve biricik oğlunu feda etmiştir²⁰³.

Hız. İsa'nın bu şekilde öldürülme meselesini İslâm reddettiği için üzerinde fazla durulmayacaktır. Ancak Hristiyanlık'ta âdetâ bir temel inanç halini aldığı ve kurbanla yakın ilgisi bulunduğu için bazı kısa açıklamalar yapılması zaruri görülmüştür²⁰⁴.

Hız. İsa hakkındaki âyetleri yorumlayan bazı müfessirler bu konuda çeşitli

görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüş sahiplerinden bazıları Hız. İsa'nın Hindistan'a hicret ettiğine, orada bir müddet yaşayıp eceli gelince yine orada öldüğüne ve kabrinin de orada bulunduğu kâildirler²⁰⁵.

Hristiyanların inancında büyük bir yeri ve değeri olan Hız. İsa'nın haç üzerinde kurban edilmesi olayı, birçok garp- lı edip ve şâire zengin bir malzeme olmuştur. O'nun Romalı askerler tarafından yakalanışı, muhakeme edilişi, haça gerilişi. vb. en ince ayrıntılarına kadar anlatılmıştır²⁰⁶. Meseleyi Hristiyanlık açısından incelediğimiz için, aynı mevzu ile ilgili hristiyan telâkkilerinden bazılarına daha temas edeceğiz:

"Eğer İsa Mesih kurban olmaksızın²⁰⁷ ve kefaretime iman edilmeksizin Allah'ın adaletle afvetmesi ve insanların günahlarının afv ile temiz vicdanlara mâlik olmaları mümkün olsaydı niçin haç'a gerilsin²⁰⁸."

Yukardaki satırlar bir hristiyan kilisesi akaid kitabından alınmıştır. Burada da açıkça görüldüğü gibi Hız. İsa'nın haça gerilmesiyle ilgili uydurma haberlere kılıf hazırlanmağa çalışılmıştır. Şu hususu da belirtelim ki Hız. İsa'nın haç üzerinde kurban edilme meselesinde Hristiyanlık'ın çeşitli mezheplerinden olan Nastûriler, Ya'kubiler ve Melekiler ara-

(201) en-Nisa, 157-158.

(202) eş-Şeyh Muhammed Enversah el-Keşmiri, et-Tasrih bimâ tevâtera fi nüzûli'l-Mesih, Halep, 1965; Prof. Abdullah Âlemi ed-Dımişki, Selâsilü'l münâzarati'l-İslâmiyyeti'n-Nasrâniyye, Şam, 1970.

(203) Meşhur Arap şair ve filozofu abu'l-Âlâ el-Maarri de bir şiirinde bu asılsız inancı hicvetmektedir.

(204) Bu konuda İslâm inancını teferruatlı olarak aksettirmesi yönünden bkz. ilgili âyetlerin tefsirini; Hüseyin el-Cisri, İslâm (cev. Manastırlı İsmail Hakkı); İsmail Fenni Ertuğrul, Hakikat Nurları, İstanbul, 1949.

(205) Muhammed abu Zehre, Muhâdarat fi'n-Nasrâniyye, Kahire, 1961, s. 24; Muhammed Hamdi el-Cevcâti, Kitabu esahhi'l-akval fi'r-reddi alâ... İsa b. Meryem, Dımişk, 1346.

(206) Ernest Renan, Hayat-ı Yesu (İsa), (cev. M. Nahid) İstanbul, 1330; M. Kamel Hussein: Kudüs'te Bir Cuma Günü, İstanbul, 1936.

(207) P. Oskar Simmel und Dr. Rudolf Stahlin, Christliche Religion, Hamburg, 1971, s. 10, 150, 217.

(208) Gr. K. Moshos Bekliyan, İmmanuel, İstanbul, 1938, s. 217; Dinler Tarihine Giriş, s. 4.

sında bile görüş birliği sağlanamamıştır²⁰⁹. Katolik Mezhebi, kurban âyini olarak haçta öldürülen Hz. İsa'nın kurban edilmesini, kansız kurban olayının yenilenmesi anlamında değerlendirmektedir²¹⁰.

İnsan kurbanı meselesinin tarihini çok ötelere götürmeğe de lüzum yoktur. İrlanda'da XV. yy.la kadar kaynanaları, kızlarının düğününde kesip yemek geleneğinin mevcut olduğu bilinmektedir²¹¹.

2 — İncillerden Deliller

Kurban edilme olayı İncillerde bizat Hz. İsa'nın kendi ağzından anlatılmıştır:

“Çünkü ben kurban ediliyorum ve ayrılmanın zamanı gelmiştir²¹².

İncil'in bir başka yerinde günahın iptali için Hz. İsa'nın takdim edildiği açıklanır:

“... ve insanlara bir defa ölmek ve ondan sonra hükmolunmak mukadder olduğu gibi, böylece de Mesih çoğunun suçlarını taşımak için bir defa takdim edilmiş olup²¹³.

İnsanoğlunun hizmet etmek için geldiği ve canını fidiye olarak vermesi gerektiği yine İncillerde yer almıştır:

Zira insanoğlu kendisine hizmet edilmeğe değil, ancak hizmet etmeğe ve birçokları için canını fidiye vermek için geldi²¹⁴.

Hız. İsa bu şekilde kurban olmakla beraber halen kıyamete kadar da Kurbanlık vasfını muhafaza etmektedir²¹⁵.

Hristiyanların kesin inancına göre İsus Hristos (İsa) gerçekten haç üzerinde ölmüş ve kendisini kanlı bir şekilde Allah'a sunmuştur. İsa Mesih'in kurbanlığı ile artık kurbanlık bitmiştir ve her ne şekilde olursa olsun İsa Mesih'in kurbanı tekrar edilemez²¹⁶.

Yine Hristiyanların inancına göre Hz. İsa'nın “lekesiz kuzu” diye anılması, O'nun kendini 33 yaşında Tanrı'ya feda etmesinden ileri gelmektedir. Hristiyanlara göre Hz. İsa'nın haçta öldürülmesini gerçekleştirenler yahudiler olmuştur²¹⁷.

3 — Kurbanın Cinsi

Yahudilik'te olduğu gibi Hristiyanlık'ta da kurban edilecek hayvanların detaylı bir isim listesini bulmak, hangi cins hayvanların hangi şartlar altında kurban edilmesi gerektiğini açıklamak oldukça zordur.

İsus Hristos (İsa) inancında kaz kurbanı mevcuttur; at ve köpeklerin de kurban edildiği bilinmektedir²¹⁸.

Hristiyanlık'a göre Hz. İsa'nın havâîleriyle birlikte yediği son akşam yemeği, (Âşâ-î Rabbânî) bugün birçok kilise tarafından tekrarlanmakta ve kansız kurban sayılmaktadır. Evharisti-

(209) İbni Teymiye, el-Cevabü's-sahih limen beddele dine'l-Mesih, Kahire, tars. III, 44.

(210) Wilfried Nölle, Wörterbuch der Religionen, München, 1960, s. 318.

(211) Musa ve Yahudilik, s. 142.

(212) Timoteosa 11. Mektup, IV, 7.

(213) İbranilere, IX, 27-28. Aynı konuyla ilgili olarak bkz. İbranilere, XI, 4.

(214) Markos, X, 45. Hz. İsa'nın, insanlık için kendini kurban olarak takdim ettiği İncil'in bazı bölümlerinde yer almaktadır (Bkz. Efesoslulara, V, 2; Filipililere, 11, 17).

(215) Mary Ely Lyman, İsa'nın Hayatına Bir Bakış, İstanbul, 1941, s. 60.

(216) İmmanuel, s. 218. Hristiyanlık'a göre en iyi çoban Hz. İsa'dır. O'nun çoban kıyafetiyle koyun sürüsünü güderken, Hz. İbrahim'in kendi oğlunu kurban etmeğe götürürken çizilen çeşitli temsili resimleri bugün de Hristiyan ilâhiyatında önemli bir yer tutar (Bkz. İorj Erb, Der Gute Hirte (İyi Çoban) Kassel, 1963. J

(217) Ziya Uygur, İnkılaplar, İhtilaller ve Siyonizm, İstanbul, 1968, s. 271.

(218) Wörterbuch der Religionen, s. 402.

ya veya Communioni âyini de denilen bu âyinle (İsa'nın eti-kanı) kurban olayı yenilenmiş olmaktadır²¹⁹.

4 — Rûhânî Kurban Nedir?

İnsanın bedenini, Allah'a kurban olarak takdimi bir nevi rûhânî ibadet sayılır, bunu İncil açıklamıştır:

"İmdi ey kardeşler, bedenlerinizi diri, mukaddes Allah'a makbul kurban olarak takdim etmenizi Allah'ın rahmetleri için size yalvarırım, rûhânî ibadeti-niz budur²²⁰. Bu arada yine Hristiyanlık'ta diriler ve ölülerin menfaati için mukaddes kurban takdim edilebilir. Tanrısal kurban ise, bir tapınış şekli olarak tek tapınacak Tanrı'ya sunulabilir²²¹.

Hristiyanlık'ta başkâhinler önce kendi günahları, sonra da kavmin günahları için kurbanlar takdim etmek mecburiyetindedirler. Halbuki Hz. İsa, bir defada bu kurban vazifesini yerine getirmiştir²²².

Hristiyanlık'ta bütün kuvveti ve yüreğiyle komşuyu sevmek, yakılan kurbanlardan daha üstün sayılmıştır²²³. Ayrıca yine Hristiyanlık'ta günahlar için hediyeler ve kurbanlar takdimi de tavsiye edilmiştir²²⁴.

Hristiyanlık'ta putlara da kurban takdim edildiğini, ancak putların herhangi bir değerinin olmadığını yine İncil açıklamıştır²²⁵.

Adaklara gelince, hangi cins olursa olsun, Tanrı'ya takdim edilecek adakların kilise tarafından kabul edilmiş olması şarttır²²⁷.

5 — Mukaddes Kurban Ve Özellikleri

Hristiyanlık'ta mukaddes kurban adıyla anılan, pazar ve yordu²²⁸ günlerinde takdim edilen bir kurban türü daha vardır.

Hz. İsa mukaddes kurbanı, Perşembe günü, ekmeği kendi vücuduna ve şarabı kanına değiştirdikten sonra kurmuştur. Mukaddes kurban, Haç Kurbanı'nı²²⁹ devam ettirmek için bugün de papazlar vasıtasıyla temsili olarak, şarap ve ekmeğin şekilleriyle İsus Hristos'un Peder Allah'a sunulması biçiminde kutlanmaktadır²³⁰.

Mukaddes Kurban'ın özellikleri:

1 — Mukaddes Kurban Allah'a tapmak için sunulur.

2 — Allah'ın verdiği iyiliklere teşekkür etmek için sunulur.

3 — Tanrı'dan günahları afvetmesi dileğinde bulunulur.

4 — Tanrı'nın gerekli lütufta bulunması dileği arz edilir.

Yehova Şahitleri teşkilâtı, ilk önce Amerika'da Charles Russel (1852-1916) tarafından kurulmuştur. Genellikle bir Hristiyan Kitab-ı Mukaddes

(219) A.g.e., s. 403.

(220) Romalılara, XII, 1.

(221) Hristiyan Dini, s. 215.

(223) Bkz. I. Petrus, II, 5.

(224) Bkz. Markos, XII, 33.

(225) Bkz. İbranilere, V, 1.

(226) Bkz. I. Korintlulara, VIII, 4.

(227) Hristiyan Dini, s. 113.

(228) Özel gün anlamına gelen Yunanca "eorti" kelimesinden alınmıştır, Hristiyan Bayramı anlamına gelir.

(229) Haç, Hristiyanlık'ta mühim bir yer işgal eder. İnsanların asılmasına vesile olduğu için lânetlenmesi gerekirken, Hz. İsa onun üzerinde can verdiği için mukaddes sayılmıştır.

(230) Hristiyan Dini, s. 212.

nâşirleri olarak çalışan Yehova Şahitleri, Kitab-ı Mukaddes'i kendilerine göre tefsir ettikleri için birçok ülkede tâkibata uğramışlardır.

Yehova Şahitleri'ne göre Jesus Christus (İsa) kendisi kurban olduğu için hayvan kurbanı istemez. Onlara göre İncil'i vazetmek de bir kurbandır²³¹.

Hiristiyanlık'ın bir kolu olan Sür-yânilerde de "bütün seni bekleyenler utanmayacaklar"²³² âyetine dayanılarak insanların ayrı ayrı ümitlerinin olduğu, çocuklarının ümitlerinin kazanmadan ölecek hasretlerini mezarlara kadar taşıdıkları ifade edilmekte, Mesih'in mâbede getirilişi kurban olarak değerlendirilmektedir²³³.

Hemen bütün dinlerde yer alan keffaret kurbanında ise daha çok bir bedel fikri vardır. Kurbanı sunan kişinin günahları, kurban edilen hayvana geçmiş, bu hayvan o günahları keffaret yoluyla bağışlatmış sayılır²³⁴.

Genel olarak İncillerde temas ettiğimiz bu âyetler dışında, kurbanla ilgili diğer bazı cümlelere daha bakılabilir²³⁵.

V. — MÜSLÜMANLIK'TA KURBAN

İlâhî dinlerin sonuncusu olan Müslümanlık'ta kurban meselesinin en ince

teferruâtına kadar incelenmiş olduğunu mâhiyet ve gaye açısından belli şartlara bağlı bulunduğunu, Yahudilik ve Hristiyanlık'taki gibi müphem hiç bir husus ihtiva etmediğini peşinen söyleyebiliriz.

Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerîhler²³⁶ ışığında fukaha, kurban vâkıasını etraflı bir şekilde bize intikal ettirmiştir²³⁷. Ancak, araştırmamızın umûmî gerçevesi içinde bir bölüm teşkil eden "Müslümanlık'ta Kurban" mevzuu da ana hatlarıyla incelenecektir.

İslâm'a göre kurban, "kendisiyle Allah'a yaklaşılacak şey" mânâsına gelir. Daha geniş mânâda düşünülürse, Eyyâm-ı Nahir'de Allah'a yaklaşmak için ibadet kastıyla kesilen hayvana "Udhıyye" denilmektedir. Bir âyet-i kerimede, Allah nazarında sadaka olarak dağıtılan etten çok, takvanın bir değer ifadesi ettiği açıklanmıştır:

"Onların ne sadaka edilen etleri, ne kanları hiç bir zaman Allah'a yükselecek erişmez. Fakat sizden O'na yalnız takva ulaşır"²³⁸. Bununla beraber Udhıyye "kuşluk vakti kesilen hayvan"dır²³⁹. Şeriatte ise kurban, Kurban Bayramı günlerinde ibadet niyetiyle kesilen hayvandır.

Kur'an-ı Kerim'de, bazan Mensek ve Zibh kelimeleri kurban mânâsına

(231) Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Yehova Şahitleri, Ankara, 1973, s. 23.

(232) Mezmurlar, XXV, 3.

(233) M. Hanna Dolapönü, Yıl Öğütleri, İstanbul, 1964, III, 3 vd.

(234) Dinler Tarihi Notları, s. 14.

(235) Matta, V, 24; Luka, II, 24; I. Korintoslulara, X, 19, 28; Filipililere, IV, 18; İbranilere, V, 17; VIII, 3; IX, 14; X, 3; XIII, 15,16; Vahiy, II, 14.

(236) Bu konuda bir fikir sahibi olmak isteyenler A. J. Wensinck ve J. P. Mensing'in el-Mu'cemü'l-müfehres li'l elfâzi'l-hadisi'n-Nebevi, Leiden, 1936 adlı eserin "zebîh", "Udhıyye", "nahîr", "hedy" maddeleriyle Kütüb-i Sitte ve diğer hadis kitaplarındaki Kitabu'l-Zebîh, Kitabu'l-Udhıyye vb. bölümlerine bakabilirler.

(237) Müslümanlıkta kurban bahsi işlenirken, Molla Hüseyin, ed-Dürerü'l-hükkâm, İstanbul, 1330; Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, el-Ihtiyar li'tâ'îli'l-muhtar, Kahire, 1951; Mehmet Zihni, Nimet-i İslâm, İstanbul, 1316; Ö. Nasuhi Bilmen, Büyük İslâm İlmihali, İstanbul, 1954 vb. fıkıh kitaplarına müracaat edilmıştır.

(238) el-Hac, 37.

(239) Buna Türkçemizde genellikle kurban denilmektedir.

kullanılmakta ve üç ayrı surede "kurban" kelimesi geçmektedir:

1 — Hz. Âdem'in iki oğlunun kurban takdimeleri²⁴⁰.

2 — Müşriklerin Allah'ı bırakıp O'na vesile olması için tanrılar edinmeli mi,²⁴¹

3 — Yahudilerin Peygamber (s.a.s.) Efendimizden, kurbanları gökten inen bir ateşin yakması için mucize istemeleri²⁴².

1 — KURBANIN TARİHÇESİ

Kurban, İslâm Ümmeti dışındaki ümmetlere de Allah'ın meşru kıldığı bir ibadettir:

"Biz her ümmet için kurban kesmeği meşru kıldık. Allah'ın rızık olarak verdiği dört ayaklı davarlar üzerine yalnız Allah'ın adını anımlar diye. İşte sizin Tanrı'nız bir tek Tanrı'dır. O halde hepiniz O'na teslim olun. Habibim sen öz yürekli mütevazî olanları müjdele²⁴³.

Hadd-i zâtında kurban kesmek zâhiri bir hareket gibi görülebilir. Kurbanın İslâm nazarındaki mâhiyeti ve önemi bambaşkadır. İslâm'da kurbanın hedefi, eski dinlerin hedefinden çok daha değişiktir ve çok daha muhtevahdır.

Kurbanın tarihçesini tâ Hz. Âdem'in oğulları Kâbil ile Hâbil'e kadar götürmek mümkündür:

"Onlara Âdem'in iki oğlunun gerçek olan haberini oku. Hani onlar Allah'a yaklaştıracak birer kurban takdim etmişlerdi de ikisinden birininki kabul olunmamıştı²⁴⁴. O evvelkisi kardeşine, "seni elbette öldüreceğim" demişti. Beriki de şöyle söylemişti: "Allah ancak kendisinden korkanlarinkini kabul eder²⁴⁵.

Kur'an'dan aldığımız bilgiyle hâdisenin gerçek mâhiyetini anlamış bulunuyoruz. Aynı olayla ilgili olarak Tevrat şöyle diyor:

"Hâbil koyun çobanı oldu, fakat Kâin²⁴⁶ çiftçi oldu. Ve Kâin günler geçtikten sonra toprağın semeresinden Rabbe takdime getirdi. Hâbil²⁴⁷ kendisinde sürünün ilk doğanlarından ve yağlarından getirdi. Rab Hâbil'e ve O'nun takdimesine baktı, fakat Kâin'e ve O'nun takdimesine bakmadı²⁴⁸. Cenab-ı Hak'ka sunduğu kurbanı kabul edilmeyen Kâbil, hased duygularının esiri olarak kardeşi Hâbil'i öldürmüş, öz kardeşini defnetmekten bile âciz kalmıştır²⁴⁹.

2 — Eski Araplarda Kurban Telâkisi

Araplarda ulûhiyete tediye edilen, muayyen bir vergi mâhiyetini arzeden yegâne kurban, ilk doğanların kurbanı olan Fera²⁵⁰dir.

(240) el-Mâide, 27.

(241) el-Ahkâf, 28.

(242) Âl-i İmrân, 183.

(243) el-Hacc, 34.

(244) O iki kardeşten Hâbil bir koç kesmiş, Kâbil de ekin vermişti. Kabul olunan kurban Hâbil'indi. Kâbil buna içerlemiş, kardeşine haset etmişti (Celâleyn).

(245) el-Mâide, 27.

(246) Kâbil'in adı yeni Kitab'ı Mukaddes'lerin Türkçe baskılarında "Kain" olarak geçmekte, eski Kitab'ı Mukaddes'lerde ise "Kayin" olarak yazılmakta idi (Bkz. Kitab'ı Mukaddes, İstanbul, 1885).

(247) Hâbil adı Kitab'ı Mukaddes'in Türkçe baskılarında aynen "Habil" olarak geçtiği halde, Yahudi cemaatlerince neşr edilen Türkçe kitaplarda "Evel" ve "Abel" şeklinde kaydedilmektedir. (Bkz. Türkiye Hahanbaşı, İbrânî tarihi, İstanbul, 1964, s. 9).

(248) Tekvin, IV, 2-5.

(249) Bu husustaki bilgi için bkz. el-Mâide, 28-32.

(250) Sâmi Dinlerde Kurbanın Mâhiyeti, sy. XI, s. 88.

Bazı kaynaklar çok eski zamanlarda Arapların insan kurban ettiklerini nakletmektedir. Câhiliyye devrinde Arapların; sabah yıldızına (daha doğmadan önce) büyük bir acele ile insan veya beyaz bir deve kurbanı takdim ettikleri yine gelen nakiller arasında yer almaktadır.

İslâm'dan önceki araplar nazarında geyik, noksan ve değersiz bir hayvan olduğu için, cimri bir kişi kurban keseceğinde koyun yerine geyiği tercih ederdi.

Câhiliyye devrinde araplar, özellikle Receb ayında putları için koyun keserlerdi; bu koyuna Atire adı verilirdi.

İslâm'da kurban kesme geleneği, daha dar çerçeve içinde ele alınırsa Hz. İbrahim'e kadar uzanır²⁵¹. Kur'an-ı Kerim'e göre Kâbe'nin dîni erkânı Hz.

İbrahim tarafından müesseseseleştirilmiştir. Buna göre hacıların Mekke yakınında toplanmaları, etinin fakirlerle kurban eden kimse arasında taksim edildiği hayvanları kurban etmeleri.. gerekmektedir²⁵².

Kurban hicretin 11.ci yılında meşru kılınmıştır. meşruiyeti Kitap Sünnet ve İcmâ ile sâbittir.

Kur'an-ı Kerim'de Kevser Sûresi'nde geçen "venhar" emri "deveyi boğazla, kurban kes" demektir Hitap' Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz'e olmakla beraber, âyetin şumûlî bütün mü'minleri içine alır:

Habibim, biz sana hakikaten Kevser'i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl, kurban kes. Sana buğzeden yok mu, işte asıl zürriyyetsiz olan şüphesiz ki O'dur²⁵³.

3 — KURBANIN MÂHİYETİ

Kurban, Allah rızası için, Kurban Bayramı'nda kesilen özel hayvandır. Kurban kesebilmek için hür²⁵⁴, mükim²⁵⁵, müslim, zengin²⁵⁶ olmak gerekir. Bir hadis-i şeriflerinde Peygamberimiz: "Kudreti varken kurban kesmeğe niyet etmeyen kimse bizim şu namazgâhımıza yaklaşmasın" buyururlar²⁵⁷. Kur-

ban Bayramı'nda kurban kesmeğe gücü yeten kişi kesmeyipte bilâhare fakir düşse, bu husustaki vücup kendisinden kalkmaz. Kurban Hanefî Mezhebi'ne gö-

(251) Bu husustaki bilgi Yahudilik'te Kurban bahsinde verildiği için burada üzerinde durmayacağız. Ancak bir noktaya değinmek yerinde olacaktır. Oğlunu kurban etmek üzere denenen Hz. İbrahim'den başka bir peygamber yoktur. Böyle büyük bir imtihan vermek ancak O'na düşmüş olmasına, Hz. İbrahim'in kendisinin sebep olduğu söylenebilir. Zira daha önce Hz. İbrahim Cenab-ı Hak'tan, "ölüleri nasıl dirilttiğini görmeği" istemişti. Cenab-ı Hak, inanıp inanmadığını sorduğunda Hz. İbrahim de "evet inanıyorum, fakat gönlümün yatması için istiyorum" deyince Allah isteğini yerine getirmişti. Hiç bir peygamber de Cenab-ı Hak'tan böyle bir istekte bulunmamıştı (Doç. Dr. Hüseyin Atay, Kurban Bayramı ve Felsefesi, İlahiyat Fak. Dergisi, yıl, 1969, XVII, 280).

(252) Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, (çev. M. Said Mutlu, Doç. Dr. Salih Tuğ) İstanbul, 1969, II, 127.

(253) el-Kevser, 1-3. Arapların en hayırlı mallarından olan deveyi boğazla ve muhtaçlara sadaka olarak ver. Buradaki boğazlama, kurban günü kurban kesmekle de tefsir edilmiştir (Beyzâvî). Bu âyetle "salat" ile murad edilen Bayram Namazı, "nahr" ile murad edilen kurban olduğundan Bayram Namazı'nın kurban üzerine takdiminin vacip olduğu anlaşılır Mehmed Vehbi, Hülâsatü'l-beyan fi tefsiri'l-kur'an, İstanbul, 1343, XV, 263).

(254) Köle ye esir olmayan.

(255) Oturan, ikamet eden.

(256) Aslı ihtiyaçlarından başka 640 gr. gümüşe mülk yani Fıtır Sadakası vermekle mükellef olan kişidir.

(257) Tecrid Tercümesi, III, 222.

re vacip, Şafii ve Mâlikî mezheplerine göre ise sünnet-i müekkededir. İmam-ı Âzam, Rabîa ve Evzâf, zengin kişiye kurban kesmesinin vacip olduğuna kâildirler²⁵⁸.

İmam-ı Âzam ve İmam-ı Ebû Yusuf'a göre kurban kesmekle mükellef olabilmek için akıl ve bülûğ şart değildir²⁵⁹. Zengin olan çocuğun veya mecnunun malından velisinin kurban kesmesi lâzımdır.

Kurbanın meşrûiyyeti dînî, ahlakî, içtimai bir takım hikmetlere dayanmaktadır.

Bazı hususlar vardır ki Peygamber (s.av.) Efendimiz'e farz olduğu halde ümmetine farz kılınmamıştır:

- 1 — Duha Namazı.
- 2 — Udhiyye Kurbanı.
- 3 — Vitir Namazı²⁶⁰.

4 — KURBANIN CİNSİ VE KUSURLARI

Kurbanlar, koyun, keçi, deve²⁶¹, sığır vs. gibi hayvanlardan kesilir. Mandalar da sığır cinsinden sayılır. Bunların erkek ve dişileri eşittir; koyun cinsinin erkekini kurban etmek efdaldır. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz, "kurbanın hayırlısı koçtur" buyururlar.

Koyun ve keçi bir, sığır iki, deve beş yaşını doldurmuş olmalıdır. Altı ayını doldurmuş iri ve gösterişli koyunda kurban edilebilir. Hadis ve fıkıh kitaplarında Rasulullah (s.a.s.)'ın boynuzlu güzel iki koçu "Bismillah Allahuekber" diyerek ve ayağını boynuzlarına koyarak

kendi eliyle kestigi meşhurdur²⁶². İmam-ı Mâlik'e göre en makbul kurban koyundur.

Tavuk, horoz, kaz gibi ehli hayvanlar kurban olmaz. Koyun keçi bir kişi için, deve ve sığır da bir ilâ yedi kişi için kurban edilebilir,

Kurbanlık hayvanın şaşı, topal, uyuz, deli olmasında, boynuzlu, boynusuz veya boynuzunun biraz kırık bulunmasında, kulaklarının delinmiş veya enine yarılmış olmasında, kulaklarının uçlarından kesilip sarkık bir halde bulunmasında, dişlerinin birazının düşmüş ve tenâsül uzvunun burulmasında bir sakınca yoktur.

Bir veya iki gözü kör, dişlerinin çoğu düşmüş, kulakları kesilmiş, boynuzlarının biri veya her ikisi kökünden kırılmış, kulağının veya kuyruğunun yarısından çoğu, memelerinin başları kopmuş olan, kulakları veya kuyruğu hilkatene²⁶³ bulunmayan bir hayvan kurban edilemez.

Kurban edilecek hayvan semiz olmalıdır.

Zengin bir kişinin aldığı kurban henüz kesilmeden ölürse yerine başkasını alması gerekir; fakir kişinin aldığı kurban ölürse başkasını alması gerekmez.

5 — ETLERİ YENİLEN VE YENİLMEYEN HAYVANLAR

a — Helâl Olanlar

Tavuk, kaz, ördek, zürâfa, deve kuşu, bağrırtlan kuşu, güvercin, bildircin,

(258) Bkz. Müslim Şerhi, (Mehmet Sofuoğlu tercümesi) İstanbul, 1978, IX, 5401.

(259) İmam-ı Muhammed'e göre şarttır.

(260) Hak Dini Kur'an Dili, VIII, 6200.

(261) "Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın seâirinden kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır" (el-Hac, 36).

(262) Hak Dini Kur'an Dili, VIII, 6205.

(263) Yaratılış itibariyle.

koyun, keçi, deve, sığır, manda, ekin kargası, tavus, kırlangıç, baykuş, tavşan, turna, serçe, sığırcık. Yarasanın yenilip yenilmemesinde, haram²⁶⁴ veya mekruh²⁶⁵ olup olmamasında ihtilâf vardır²⁶⁶.

b — Haram Olanlar

Haram olan hayvanların cinsi, vasfı ve haram oluş sebebini açıklayan bir âyette şöyle buyrulur:

Ölü kan²⁶⁷, domuz etti²⁶⁸, Allah'tan başkası adına boğazlanan²⁶⁹ kestikleri, müstesnâ olmak üzere boğulmuş²⁷⁰, vurulmuş, yukarıdan yuvarlanmış, süsülmüş²⁷¹, canavar yırtmış²⁷², olup da ölenler, dikili taşlar üzerinde boğazlanan²⁷³ hayvanlar, fal oklarıyla²⁷⁴ kısmet aramanız üzerinize haram edilmiştir²⁷⁵..

6 — KURBAN KESME ZAMANI

Kurbanın kesilme zamanı, Kurban Bayramı'nın 1. 2. ve 3.cü günleridir²⁷⁷; birinci günü kesilmesi efdaldır.

Kurbanlar, şehirlerde veya bayram namazı kılınan diğer yerlerde namazı müteâkip, bayram namazı kılınmayan yerlerde ise bayram günün fecrinden sonra kesilir²⁷⁸. Geceleyin kurban kesmek mekruhtur²⁷⁹.

İmam-ı Şâfiî'ye göre kurbanlar bayramın 4.cü gününde de gurup vaktine kadar kesilebilir. Kurban kesilme vaktiyle ilgili olarak Peygamber (s.v.s.) Efendimiz şöyle buyururlar:

"Namaz kılmadıkça hiç bir kimse kat'iyyen kurban kesmesin²⁸⁰.

"Kim kurbanın namaz kılmadan önce kesmişse o kurban yerine bir başkasını kessin. Her kim kurbanını kesmişse "besmele" ile kessin²⁸¹.

Rasulullah (s.a.s.) önce bayram namazını kılmış, sonra da eve gidip kurban kesmiştir²⁸².

(264) İslâm Dini'nde yapılması veya kullanılması yasak olan.

(265) İslâm Dini'nde haram derecesinde şiddetli olmayan yasak.

(266) Saksagan, kumru, bülbül, keklik kuşları helâl olmasına rağmen, yurdumuzun bazı bölgelerinde bunları yiyenlerin felâkete uğrayacağına inanılır.

(267) Cahiliyet döneminde Araplar, akmış kanı pişirip yerlerdi.

(268) Domuz etinde bulunan tirişin ve çeşitli mikropların insan sağlığını tehdit ettiği, domuz eti yiyenlerde birtakım davranış değişikliklerinin olduğu, bugün hristiyan hekim ve ilim adamlarınca da ifade edilmektedir.

(269) Araplar cahiliyet döneminde kurban keserlerken putlarının adını anarlardı.

(270) Cahiliye devrinde Arapların, koyunu önce boğup sonra yedikleri, İbnu Abbas'tan gelen bir rivayette zikredilmektedir.

(271) Odun veya benzer bir şey vurarak öldürülmüş hayvanı da Araplar cahiliye devrinde yerlerdi.

(272) Cahiliye devrinde bir başka hayvan tarafından bu şekilde öldürülen bir hayvanın da eti yenilirdi.

(273) Yine cahiliye devrinde canavar tarafından öldürülen hayvanın artıkları yenirdi.

(274) Cahiliye döneminde Kâbe'nin etrafında 360 put vardı. Oradıklar kurbanlarını bunların adına keserlerdi.

(275) Cahiliye döneminde Kâbe yakınında 7 tane fal oku bulunurdu ve parayla bunlardan fal çekerlerdi.

(276) el-Mâide, 3.

(277) İslâmiyette Zilhicce Ayı'nın 10. 11. ve 12.ci günleri kurban kesme günleridir. Bundan dolayı Zilhicce Ayı'na özellikle "Kurban Ayı" da denir.

(278) Bkz. Müslim, el-Câmiu's-sahih, K. Udâhi, Kahire, 1955, III, 1554 (M. Fuad Abdülbaki neşri).

(279) Bkz. Müslim, K. Udâhi, III, 1553.

(280) Müslim, K. Udâhi, III, 1553.

(281) Müslim, K. Udâhi, III, 1551.

(282) Bkz. Zeynu'd-Din Ahmed Zebidi, Tecrid-i Sarih (çev. Ahmed Naim) İstanbul, 1936, III, 248.

İmam-ı Mâlik'e göre imam, bayram namazını kılıp hutbesini okumadan ve kurbanını kesmeden başkaları kurbanını kesemez²⁸³.

Kurban kesmeği teşvik için Peygamber (s.a.s.) Efendimiz şöyle buyurur:

Udiyye kurbanı kesiniz, çünkü o babanız İbrahim (a.s.)'in sünетidir²⁸³.

7 — KURBAN KESME ADABI

Her şeyi en ince teferruâtına kadar tesbit eden İslâm Dini, kurban kesimiyle ilgili olarak da bazı esaslar ortaya koymuştur.

Müslümanlık'ta bir hayvan kesilirken Allah adı anılır. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz bir hadislerinde: "Allah'tan başkası adına hayvan kesen kişiye Allah lânet etsin" buyururlar²⁸⁴. Bu, Allah adını lâf olsun diye anmak değildir. Böylece bir müslüman, herhangi bir hayvanı kurban ederken gerektiğinde kendi hayatını da Allah yolunda feda edebilme şuuruna ermektedir.

Kurban, kesileceği yere eziyet verilmeksizin götürülmelidir. Kurban kesilmek üzere yere yatırılıp, sağ arka ayağı serbest kalmak şartıyla bağlandıktan sonra "şüphesiz ki ben bir muvahhid olarak yüzümü, o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim"²⁸⁵ ayetini okumalıdır²⁸⁷.

Kurban keskin bıçakla kesilmeli ve kanı iyice süzülmeden derisi yüzülme-

melidir²⁸⁸. Küt bir bıçakla veya kesici kudreti zayıf herhangi bir şeyle kurban kesmek mekruhtur. Hayvanı boyunun üstünden kesmek, daha soğumadan kafasını vücudundan ayırmak'da mekruhtur.

Uslüne uygun bir boğazlama, hayvanın nefes, yemek ve içmek boruları ve bunların arasında bulunan ve adına "evdec" denilen iki damarını kesmek suretiyle olur. İmam-ı Azam, sayılan bu dört şeyden üçünün kesilmesini kâfi görmektedir.

Hayvanı keserken "bismillâh" demek lâzımdır. Eğer besmele kasten terk edilirse hayvanın eti yenilmez, haram olur. Hıristiyanların dahi kurban keserken "Bismillâh veya Allahu ekber" dediklerinin zannederiz. Eğer "Bismillahi Rabbine'l Mesih" diye Hz. İsa adına kestiklerini görürseniz kurbanlarını yemeyiniz²⁸⁹.

Hız. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz, bir kurban bayramı günü Hz. Âişe (r.a.) vâlidemizden kurban bıçağını getirmesini istemiş ve:

"Bismillâh, Ya Rab! Muhammed'den, Âl-i Muhammed'den ve ümmet-i Muhammed'den kabul eyle" duasında bulunarak koçu kesmiştir²⁹⁰.

8 — KURBANIN ETİ VE DERİSİ NASIL DAĞITILIR?

Kurbanın etinden sahibi zengin de olsa, fakir de olsa yiyebilir, fakir olmayanlara da dağıtabilir. Bununla beraber,

(283) Bkz. Müslim, K. Udâhi, III, 1551.

(284) Hak Dini Kur'an Dili, VIII, 6201.

(285) Müslim, K. Zebâih, III, 1562.

(286) el-Enam, 79.

(287) Kurbanı Kible'ye doğru yatırarak kesmek sünnettir, terketmek ise mekruhtur.

(288) Yalnız kurban boğazlamakta kullanılmak üzere özel bıçak bulunduran salâbet-i diniyye sahibi müslümanların varlığı da bilinmektedir.

(289) Nimet-i İsam, K. Zebâih, s. 121.

(290) İbnu Hacer el-Askalânî, Bülûgu'l-meram min edilleti'l-ahkâm, (A. Davudoğlu tercümesi) İstanbul, 1967, IV, 194.

hiç olmazsa üçte birini fakirlere tasadduk etmelidir. Halk arasında kurbanda kesilen hayvanın yoksullara dağıtılan parçalarından her birine 'kurban payı' denir²⁹¹.

Orta halli bir kişinin bakmakla mükellef olduğu kimseler çok ise o takdirde kurban etini onların yemesi için alıkoyabilir. Elli yıl kadar önce Mina'da Cava hacılarının kurban etlerini güneşte kurutup pastırma yaptıkları bilinmektedir²⁹².

Kurbanın sütünden yararlanmak, etini veya postunu satıp parasını almak mekruhtur. Kurbanın eti veya postundan kasap ücreti de verilemez.

Birkaç kişi yanlışlıkla birbirinin kurbanını kesseler, her kesilen hayvan, sahibinin kurbanı olmak üzere câizdir.

Kurbanın rüknü, kanın akıtılmasıdır. Bundan dolayı kurbanlık hayvanın kesilmeksizin tasadduk edilmesi câiz değildir.

Kurbanı kesen kişi müslüman olmalıdır. Kurbanın, bir gayr-i müslim kitabi tarafından kesilmesi mekruhtur. Mecûsinin kesmesi ise asla câiz değildir.

Kurban etinden gayr-i müslimlere hibe yoluyla vermekte bir sakınca yoktur²⁹³.

9 — AKİKA KURBANİ NEDİR?

Akika, yeni doğan çocuğun başındaki ana tüyüdür.

Bir çocuk ihsan ettiği için Allah'a şükrâne olarak kesilen kurbanda da Akika denir.

Akika kurbanı menduptur²⁹⁴.

Akika kurbanı, çocuğun doğduğu günden, erginlik çağına erişeceği zamana kadar kesilebilir, yedinci günü kesilmesi efdaldır. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz bir hadislerinde şöyle buyurmuşlardır.

"Doğduktan yedi gün sonra çocuk için kurban kesilir. Aynı gün çocuğa isim verilir ve erkek ise başı traş edilir²⁹⁵.

Kurban için elverişli bir hayvan, Akika için de elverişlidir.

Akika kurbanının kemikleri, çocuğun sıhhat ve mutluluğu için kırılmaz; ancak mafsallarından ayrılır ve öylece pişirilir.

Nezredilen bir kurbanın etini ise, sahibi yemeksizin dağıtmalıdır. Rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.s.) Efendimiz'in dedesi Abdulmuttalip, Zemzem Kuyusu'nun açılması veya on oğlan çocuğa sahip bulunması halinde, oğullarından birini kurban etmeği adamıştı. Her iki dileği de yerine gelince kur'a çekti. Kur'a Abdullah'a (Peygamberimizin babası) isabet edince 100 adet deve kurban etti; böylece nezri yerini bulmuş oldu.

Şu noktayı belirtelim ki, Dinler Tarihi'nin hemen her safhasında adak olayına rastlanmıştır. Adak üzerinde belirli sahalarda yapılacak incelemeler sonunda, ancak adağın maddi ve manevi mahiyetine ve onunla eski kalıntıların münasebetine dair kesin bir hükme varmak mümkündür²⁹⁶.

(291) Meydan Larousse, VII, 649.

(292) Tahir Olgun, Müslümanlık'ta İbadet Tarihi, İstanbul, 1963 (2. baskı)

(293) Bkz. Büyük İslâm İlmihali, s. 545.

(294) Zahirî mezhebine göre vacip, Eimme-i Selâse'ye göre ise sünnettir.

(295) Ebû Dâvud, en-Nesai.

(296) Dr. Hikmet Tanyu, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara, 1967, s. 301.

İslâm'da iki dîni bayramdan biri olan Kurban Bayramı'nın, sevinmemizi ve mutluluğumuzu sağlayan bir diğer yönü de: ".bugün sizin dininizi kemâle erdirdim, üzerindeki nimetimi tamamladım ve size din olarak Müslümanlık'ı verip ondan hoşnut oldum."297. âyetinin, Rasulullah (s.a.s.) Vakfe298 de bulunduğu sırada Cuma'ya tesadüf eden Arefe günü nâzil olmasıdır299.

SONUÇ

Kurban, insanlık tarihinin bugüne kadar tesbit edebildiği bütün dinlerde—şekil, mâhiyet ve özellikleri bakımından bazı farklılıklar bulunmasına rağmen—daima mevcut olmuş bir ibâdetdir.

Kurbanda en önemli hususu, kan akıtılması teşkil eder.

İptidâî dinlerde, kurbanı kesen kişiye, kestiği kurbandaki kuvvetlerin intikal ettiğine de inanılmıştır.

Hemen her devirde insanoğlu, başına gelen herhangi bir felâketi ucuz atlattığında hayvan kanı akıtma ihtiyacını duymuştur.

Hemen bütün dinlerde kurban, kulun Allah'a yaklaşmasını sağlayan, O'na şükrünü ifade eden bir vasıtaadır.

Bugüne kadar gelip geçen bütün dinlerde, her cins hayvandan kurban sunabildiği gibi, çeşitli gıda maddelerinden de kurban sunulabilmiştir.

Dinlerin çoğuna göre canlı kurbanların en önemlisini boğa teşkil etmiştir.

İlkel dinlerde çoğu zaman kurban, ilâhların gazabını teskin etmek için sunulmuştur.

İlâhî ve gayr-ı ilâhî hemen bütün dinlerde kurban, belirli zamanlarda be-

lirli merasimlerle icrâ edilmiş, kesimi için de özel şekiller uygulanan bir ibâdet olmuştur.

İptidâî dinlerde mevcut olan, ilk mahsul ile ilk doğan yavruların kurban edilme geleneği, bazı küçük değişikliklerle eski yahudiler tarafından da benimsenmiş ve uygulanmıştır.

Bazı dinlerde hayvan ve bitki kurbanı dışında zaman zaman insanın da kurban edildiği olmuştur. Hristiyanların, Hz. İsa'nın haç üzerinde can verişine inanmaları, bunun en belirgin misâlini teşkil etmiştir.

Domuzun yenmesi bazı ilkel dinler ve özellikle İslâm tarafından yasaklandığı halde, eski yunan ve diğer bazı dinlerce aynı hayvanın kurban edildiği görülmüştür.

Tanrı'ya takdim edilecek kurbanların her türlü kusur ve noksanlıktan arınmış bulunmaları, bütün dinlerin titizlikle üzerinde durdukları bir husus olmuştur.

İptidâî dinlerin çoğunda görülen kurban yakma keyfiyetine, özellikle Yahudilik'te çok büyük önem verilmiştir. İslâm Dini'nde ise bu türlü bir kurban takdiminin yeri yoktur.

Yenmesi câiz olan her hayvanın, kurban olarak sunulması mümkün değildir.

İnsanlık tarihinde ilk kurban olayı, Hz. Âdem'in oğulları Kâbil ile Hâbil'in Cenab-ı Hak'ka takdim ettikleri kurbanlarla başlamıştır. Tevrat, bu iki kardeşten Kâbil'in kurbanının Cenab-ı Hak tarafından kabul edilmediğini bildirmiş, Kur'an-ı Kerim isim vermeksizin bu olaya işâret etmiştir. Kur'an şahıs ve yer ismi üzerinde durmaktan çok

(297) el-Mâide, 3.

(298) Hacıların Arafat'ta bir müddet durmaları.

(299) Hak, Dini Kur'an Dili, II, 1569.

olaylardan alınabilecek ibretlere dikkatimizi çekmiştir.

Hız. İbrahim'in oğlunu kurban etmesiyle ilgili safahatta, hemen hemen birbirine çok yakın bilgiler veren Tevrat ve Kur'an'da, kurban edilecek çocuğun ismi üzerinde ittifak yoktur. Tevrat'a göre kurban edilecek çocuk Hız. İshak'tır, Kur'an'a göre ise Hız. İsmâil'dir.

Tevrat, çocuğa bedel olarak Cenab-ı Hak'ın ihsan ettiği kurbanlığın "koç" olduğunu ısrarla belirtmiş, Kur'an-ı Kerim bunun, "büyük bir kurbanlık" olduğunu açıklamıştır.

Bu arada, islâm milletleri arasında yaygın bir şekilde bulunan çocuğa bedel koçun gelişi, çocuğun kollarının sıkıca bağlanması, çocuğun boynuna vurulan bıçağın kesmemesi, kanlı gömlek, Hız. İbrahim'in hanımlarının isimleri, onların ve çocuklarının yaşları.. vb. nakillerin İsrâiliyyat eseri olduğu da tesbit edilmiştir.

Hıristiyanlık'ta kurban konusunda en mühim yeri Hız. İsa'nın haçta can

verişini teşkil etmektedir. Akla ve mantığa uymayan bu görüşü Kur'an-ı Kerim kesinlikle reddetmiş, gereken muknî cevabı vermiştir.

Hıristiyanlık'ta mevcut olan Ruhânî Kurban, Mukaddes Kurban vb. tâbirlerle kastedilen kurbanın cinsi, ne şekilde takdim edileceği meselesi açıklıkla ortaya konamamıştır.

Kurbanın tarihçesi mevzuunda en mantıkî ve sağlam bilgiler veren İslâm Dini, kurbanın cinsi, kurbanlık hayvanın evsafı, kurban kesme zamanı, kurban kesme âdâbı, kurbanın eti ve derisi üzerinde yapılacak işlemlerle, diğer dinlerde bulunmayan Akika Kurbanı hakkında da ciddi esaslar getirmiştir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, tahrife uğramaktan korunabilmiş olan İslâm Dini, kurban konusunda da hiç bir şüpheyi meydana vermeyecek şekilde sağlam, mantıkî ve akla ters düşmeyecek esaslara sahip yegâne din olmuştur.